

บทที่ ๕

วัฒนธรรมความรู้ของสังคมไทย

ในบทนี้จะได้ประมวลภาพวัฒนธรรมความรู้ในสังคมไทย ที่ได้จากการพิจารณาทัศนะความคิดเห็นเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ และไสยศาสตร์ในบทที่ ๓ และ ๔ โดยภาพรวมตามแนวทางการศึกษาวิจัยนี้และจากข้อมูลในนวนิยายที่ศึกษา “ความรู้” หมายถึง วิธีหรือระบบการอธิบายความเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ รอบตัวมนุษย์ในแต่ละยุคสมัย ในสังคมไทยซึ่งมีระบบความเชื่อพื้นฐานที่เก่าแก่ที่สุดเป็น “ระบบไสยศาสตร์” นั้น ความรู้หรือการอธิบายความจะเป็นในลักษณะอ้างธรรมชาติซึ่งเชื่อกันว่ามีจิตวิญญาณเป็น “สิ่งเหนือธรรมชาติ” เป็นต้นเหตุของเรื่องต่าง ๆ สิ่งเหนือธรรมชาตินี้ยังมีอารมณ์ความรู้สึก (พอใจ โกรธ เกลียด) แบบมนุษย์ และมีอำนาจสั่งให้ธรรมชาติเป็นไปตามต้องการ เช่น ฝนตก ไฟไหม้ แผ่นดินไหว เป็นต้น การอธิบายความเช่นนี้มีผลสืบเนื่องต่อมา คือมนุษย์พยายามคิดหาวิธีที่จะ “เอาใจ” สิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งก็ออกมาในรูปของพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนกลายเป็นประเพณีไปในภายหลัง ระบบคิดหรือความรู้แบบไสยศาสตร์นี้มีแนวคิดที่ว่า สิ่ง (อำนาจ) เหนือธรรมชาตินั้น พอจะควบคุม ต่อรองได้

ยุคต่อมาเป็นความรู้ตาม “ระบบพุทธศาสนา” เป็นระบบที่อธิบายความเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ รอบตัวมนุษย์ด้วยหลัก เหตุและปัจจัย (อิทัปปัจจยตา)¹ กล่าวคือ สิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้นหรือเป็นไปเพราะมีเหตุอย่างหนึ่งจึงเกิดผลอีกอย่างตามมา เช่น เมื่อมีการเกิด ย่อมมีผลคือ ความแก่ ความเจ็บ และความตายตามมา พุทธศาสนาเป็นระบบความรู้ที่มุ่งเน้นพัฒนาปัญญาความคิด ให้มนุษย์เข้าใจธรรมชาติตามสภาพที่เห็น ต่างจากระบบไสยศาสตร์ที่อ้างเป็นสิ่งเหนือธรรมชาติ (มองไม่เห็น) และเป็นวิธีที่เน้นอยู่ในระดับอารมณ์ความรู้สึก โดยพยายามหาวิธีปลอบใจหรือบรรเทาความกลัวลง แต่แนวการปฏิบัติในระบบพุทธศาสนานั้น เน้นสอนให้มนุษย์ดำเนินชีวิตอย่างสอดคล้องกับกฎธรรมชาติ คือเป็นแนวคิดที่ยอมรับและปฏิบัติตามกฎธรรมชาตินั้นเอง ดังที่ศรีศักร วัลลิโภดม ใช้คำว่า สยบยอมต่อธรรมชาติ ส่วน โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์ อธิบายว่าเป็นแนวคิดที่มุ่งความสงบเรียบร้อย เป็นระเบียบ

¹ หรือ ปฏิจจสมุปบาท การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันจึงเกิดมีขึ้น มี ๑๒ อย่างคือ อวิชชา สังขาร วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพชาติ และชรามรณะ (พระราชวรมณี, ๒๕๒๔: ๓๐๑-๒)

ความรู้ยุคล่าสุดได้แก่ “ระบบวิทยาศาสตร์” เป็นวิธีการอธิบายความสิ่งต่าง ๆ ด้วยหลักเหตุผลนิยมเชิงประจักษ์ กล่าวคือ เป็นความรู้ที่เน้นด้านวัตถุหรือกายภาพ ซึ่งต่างจากระบบไสยศาสตร์และพุทธศาสนาที่เน้นในด้านจิตใจหรือนามธรรม ระบบวิทยาศาสตร์นั้น พยายามค้นหา (ความรู้) เกี่ยวกับหลักหรือกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ และคิดสร้างเครื่องมือเพื่อเอาชนะหรือฝ่ากฎเกณฑ์เหล่านั้น แนวคิดของระบบวิทยาศาสตร์นี้มีส่วนคล้ายคลึงกับระบบไสยศาสตร์ตรงที่เชื่อว่าธรรมชาตินั้นพอจะควบคุมหรือต่อรงได้ และก็คล้ายคลึงกับพุทธศาสนาในส่วนที่ใช้หลักเหตุและผลเป็นพื้นฐานในการคิดวิเคราะห์

การเกิดขึ้นของระบบความรู้ใหม่แต่ละครั้ง ย่อมส่งผลกระทบต่อระบบความรู้เดิมที่มีอยู่ก่อน แต่แม้ระบบความรู้ใหม่จะได้รับความนิยมมากเพียงใด ก็ไม่ได้หมายความว่าระบบความรู้เดิมนั้นจะหมดไปอย่างสิ้นเชิง ภาพของสังคมไทยร่วมสมัยจากทัศนะมุมมองของนักเขียน เป็นตัวอย่างยืนยันที่เห็นได้ชัดเจน การปะทะหรือแข่งขันกันของระบบความรู้ทั้งสามแบบคือ ไสยศาสตร์ พุทธศาสนา และวิทยาศาสตร์ ยังคงดำเนินอยู่และแย่งชิงกลุ่ม “ผู้สมานาน” กันมาโดยตลอด ทั้งนี้แม้ไสยศาสตร์จะเป็นระบบความรู้ที่เก่าแก่ที่สุด แต่ก็ตอบสนองความรู้สึกของมนุษย์ได้มากที่สุดและปฏิบัติได้ง่าย จึงยังคงยึดครองกลุ่มผู้นิยมความสะดวก และชอบวิธีแก้ปัญหาก็ให้ผลต่อจิตใจในทันทีแม้จะไม่ใช่วิธีระยะยาว สำหรับพุทธศาสนาซึ่งนับเป็นแนวคิดและระบบความรู้ที่ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการจากฝ่ายปกครอง กับด้วยระยะเวลาอันยาวนานที่ระบบความรู้นี้ดำรงอยู่มา จึงทำให้มีอิทธิพลต่อความคิดและการดำเนินชีวิตของคนไทยจำนวนมาก ซึ่งส่วนหนึ่งก็ยอมรับและปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนาไปพร้อมกับหลักไสยศาสตร์

ด้านความรู้ในระบบวิทยาศาสตร์ที่แพร่เข้าสู่สังคมไทยเพียงไม่ถึง ๒๐๐ ปี จึงยังต้องรณรงค์เผยแพร่แนวคิดนี้ให้คนไทยยอมรับอีกมาก อย่างไรก็ตาม ความรู้วิทยาศาสตร์ดูจะได้เปรียบอยู่ในยุคปัจจุบัน เพราะกระแสความนิยมด้านวัตถุของโลก สอดคล้องกับระบบความรู้นี้หรือกล่าวอีกอย่างเพราะความสำเร็จของความรู้วิทยาศาสตร์ ที่ได้สร้างวัตถุอำนวยความสะดวกให้แก่มนุษย์มากมาย จึงทำให้คนส่วนใหญ่หันไปนิยมวัตถุ ข้อได้เปรียบอีกประการของระบบความรู้แบบวิทยาศาสตร์คือ ผู้ยอมรับความรู้ระบบนี้เป็นคนที่มีสถานะสูงในสังคม เช่น นักวิชาการ แพทย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ คนเหล่านี้จึงเหมือนเป็นเครื่องช่วยรับรองได้อย่างดี ซึ่งแม้จะมีจำนวนน้อยแต่ก็มีน้ำหนักและส่งผลกระทบต่อไปได้ในวงกว้าง

การดำรงอยู่ของความรู้ทั้งสามระบบนี้ในสังคมไทย ทำให้เกิดแนวปฏิบัติหรือความเชื่อที่เกี่ยวข้องตามมาซึ่งอาจเรียกได้ว่า วัฒนธรรม นวนิยายไทยร่วมสมัยที่ศึกษาได้สะท้อนให้เห็น วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับความรู้วิทยาศาสตร์ ไสยศาสตร์ และรวมถึงพุทธศาสนาในหลายลักษณะ จึงในบทนี้จะได้กล่าวถึง วัฒนธรรมความรู้ เหล่านี้ ทั้งนี้เพื่อเป็นความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมไทย โดยจะได้อภิปรายแยกเป็นหัวข้อดังนี้ ๕.๑ ความรู้ผสมผสาน ๕.๒ บริบทกำหนดความรู้ ๕.๓ นิยมฝรั่ง รักความสบาย และ ๕.๔ สิ่งศักดิ์สิทธิ์มีจริง รายละเอียดในแต่ละหัวข้อมียังคงต่อไป

๕.๑ ความรู้ผสมผสาน

ความรู้ในขอบข่ายความสนใจของการศึกษาวิจัยนี้ อยู่ใน ๓ ระบบคือ วิทยาศาสตร์ ไสยศาสตร์ และพุทธศาสนา ซึ่งความรู้ทั้งสามระบบนี้ในสังคมไทยร่วมสมัย ได้แสดงบทบาทความเกี่ยวข้องกันและส่งอิทธิพลต่อกันอยู่ด้วย กล่าวคือ มีการอธิบายความเกี่ยวกับพุทธศาสนา และไสยศาสตร์ด้วยภาษาและหลักการแบบวิทยาศาสตร์ ขณะเดียวกันก็มีการกล่าวอ้างว่า วิทยาศาสตร์ตามพิสูจน์เรื่องที่พุทธศาสนาค้นพบมาแล้ว หรือการใช้ความรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในลักษณะเดียวกับการใช้ไสยศาสตร์ (เพื่อลดความหวาดกลัว หรือสนองความอยาก) ความคาบเกี่ยวผสมผสานกันนี้นับว่าเป็นลักษณะเด่นอย่างหนึ่งของ วัฒนธรรมความรู้ของสังคมไทย ที่มีการหยิบยืมแนวคิดหรือสาระส่วนดีจากความรู้หลากหลายระบบมาใช้ร่วมกัน เป็นการสร้างเอกลักษณ์ใหม่ขึ้น ซึ่งนับเป็นความรู้รวมของสังคมไทยประการหนึ่ง การผสมผสานความรู้ที่พบในนวนิยายที่ศึกษามีลักษณะใกล้เคียงกัน ๒ แบบคือ การเชื่อมโยงความรู้ กับความรู้หลายระบบ ความโดยละเอียดเป็นดังนี้

๕.๑.๑ การเชื่อมโยงความรู้

ลักษณะที่พบมากและเห็นได้ชัดเจนในการนำเสนอเกี่ยวกับความรู้วิทยาศาสตร์ ไสยศาสตร์ และพุทธศาสนาในนวนิยายไทยร่วมสมัยคือ การพยายามเชื่อมโยงผสมผสานความรู้ทั้งสามระบบเข้าด้วยกัน นักเขียนหลายคน เช่น ทมยันตี แก้วเก้า หรือภูเตศวร ได้แสดงทัศนะในทำนองว่า ความเป็นไปหรือความจริงในโลกนี้มี "ชุดเดียว" แต่สามารถอธิบายได้ด้วยระบบความรู้หรือการบอกเล่าหลายแบบ กล่าวเปรียบเทียบให้เห็นเป็นรูปธรรมได้ว่า นักวิทยาศาสตร์ หมอผี และ พระ ได้เห็น "สิ่ง" สิ่งหนึ่ง ภายหลังเมื่อจะเล่าเรื่องให้ผู้อื่นรับรู้บ้าง แต่ละคนก็ใช้วิธีอธิบายความตามระบบความรู้ของตนที่แตกต่างกันไป แต่สิ่งนั้นก็คงเป็นสิ่งเดียวกัน วิธีการ

เชื่อมโยงผสมผสานความรู้ของนักเขียนก็เป็นในทำนองนี้ คือพยายามบอกผู้อ่านว่า “สิ่ง” ที่พูดถึงนั้น อาจอธิบายความตามระบบวิทยาศาสตร์ ระบบไสยศาสตร์ หรือ พุทธศาสนาก็ได้ ส่วน “สิ่ง” หรือประเด็นเรื่องที่อธิบายนั้นส่วนใหญ่เป็นเรื่อง กฎธรรมชาติของโลก เช่น กฎของการเกิดการตาย กฎการกระทำ (กรรม) ซึ่งเชื่อมโยงไปถึงความเชื่อเรื่อง โลกอื่น (สวรรค์) ด้วย เป็นต้น

กฎธรรมชาติ นั้นมีลักษณะเป็นนามธรรม หรือ เป็นเรื่องเหนือธรรมชาติ เป็นสิ่งที่มองไม่เห็น เช่น สวรรค์ ผลกรรม หรือ พลังจิต การเชื่อมโยงหรือผสมผสานความรู้นั้น นักเขียนส่วนใหญ่มักอธิบายความ เรื่องเหล่านี้ด้วยภาษาแบบวิทยาศาสตร์ คือ ใช้คำศัพท์หรือหลักทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์มาอ้างอิงเทียบเคียง อธิบายให้น่าอ่านให้ผู้อ่านเห็นคล้อยตามว่า เรื่องเหล่านี้น่าจะมีจริงหรืออาจเป็นไปได้ ดังตัวอย่างเช่นเรื่อง *ร่าง* (ภูเตศวร, ๒๕๓๔) ผู้แต่งใช้ภาษาแบบวิทยาศาสตร์อธิบายเรื่อง สวรรค์ หรือโลกมิติอื่น โดยอ้างถึงนักวิทยาศาสตร์ชื่อดังหรือที่ได้รับรางวัลโนเบล เช่น ไอน์สไตน์ ด็อกเตอร์ฮิมลิโอ ด็อกเตอร์โอเวน แชมเบอร์เลียน และอ้างทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ เช่น กฎ Action เท่ากับ Reaction สูตรอีเท่ากับเอ็มซีกำลังสอง เป็นต้น เพื่อสนับสนุนให้ความคิดที่ผู้แต่งเสนอว่า สวรรค์มีจริง ดูน่าเชื่อว่าเป็นไปได้ตามหลักวิทยาศาสตร์ ผู้แต่งยังอธิบายความด้วยเรื่องตามคัมภีร์ในพุทธศาสนา ที่บรรยายถึงสวรรค์ชั้นต่าง ๆ และสรุปด้วยหลักตรรกะว่า พระพุทธเจ้าเคยมีพระองค์อยู่จริง ได้ทรงตรัสรู้จริง และในคำสอนของพระพุทธองค์ได้ทรงกล่าวไว้เกี่ยวกับสวรรค์ ดังนั้นเรื่องสวรรค์จึงน่าจะมีจริง นอกจากนี้ผู้แต่งยังนำการอธิบายความแบบไสยศาสตร์มาผสมเข้าไว้ด้วย โดยอ้างถึงภพภูมิชั้นสูงที่เป็นแดนแห่งอาตมมัน (วิญญาณหรือจิตตามทัศนะของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู) เป็นการย้ำยืนยันอย่างหนักแน่นเกี่ยวกับเรื่องสวรรค์ ว่ามีอยู่จริง

การเชื่อมโยงผสมผสาน วิธีอธิบายความสิ่งต่าง ๆ หรือ ธรรมชาติ ในลักษณะดังกล่าวข้างต้น มีปรากฏในนวนิยายที่ศึกษาอีกหลายเรื่อง เช่น *มายา* (ทมยันตี, ๒๕๓๔) *มนตรา* (แก้วแก้ว, ๒๕๓๔) และ *ครุฑ* (อ.อรุณ, ๒๕๔๕) อย่างไรก็ตาม แม้ลักษณะหรือวิธีการอธิบายความจะคล้ายคลึงกัน แต่เมื่อสังเกตแล้วจะเห็นว่านักเขียนแต่ละคน มีจุดเน้นหรือความมุ่งหมายที่ต่างกันอยู่ ตัวอย่างเช่นเรื่อง *มายา* นักเขียนมุ่งอธิบายว่า ธรรมชาติของชีวิตมนุษย์นั้นเป็นมายาหรือสภาพลวงทั้งสิ้น ไม่ควรหลงยึดติด ทั้งหมดเป็นเรื่องไม่แน่นอน ไม่ใช่ของตน อาจเปลี่ยนแปลงไปได้ตลอดเวลา โดยการบรรยายความเนื้อเรื่องผู้แต่งใช้ภาษาแบบวิทยาศาสตร์ คล้ายคลึงกับเรื่อง *ร่าง* มีการอ้างถึงพุทธศาสนาและความเชื่อตามคติไสยศาสตร์เช่นเดียวกัน ทว่าทัศนะของผู้แต่งก็สะท้อนให้เห็นชัดเจนถึง โลกทัศน์แบบพุทธศาสนา ที่สอนในเรื่อง อนิจจัง ทุกขิ อนัตตา โดยมุ่งหมายที่จะเตือนใจให้คนทั้งหลายระมัดระวังสำรวมในการกระทำ และเตรียมใจว่าต้องตายใน

ที่สุด ซึ่งผู้แต่งใช้คำว่า กลับบ้าน เมื่อเปรียบกับเรื่อง ร่วง ซึ่งมีแนวเรื่องและภาษาคล้ายคลึงกันมาก ความมุ่งหมายในเรื่อง ร่วง อยู่ที่การพยายามให้ผู้อ่านเชื่อว่า สวรรค์ ในความหมายภพภูมิอื่นนั้นมีอยู่ และชักชวนให้คนมุ่งทำความดี เพื่อจะได้ไปอยู่บนสวรรค์มีความสุขสบาย

นวนิยายเรื่อง มนตรา (แก้วแก้ว, ๒๕๓๘) เป็นอีกเรื่องที่มีแนวการเขียนแบบเชื่อมโยงผสมผสานความรู้วิทยาศาสตร์ พุทธศาสนา และเรื่องเหนือธรรมชาติ เข้าด้วยกันอย่างชัดเจน ผู้แต่งอธิบายเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ดูเหนือธรรมชาติ ซึ่งทั่วไปอาจคิดว่าเป็นไสยศาสตร์เป็นอิทธิปาฏิหาริย์ แต่ผู้แต่งก็นำความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในสาขา ประจิตวิทยา มาอธิบายและยืนยันว่าเหตุการณ์เหล่านั้นวิทยาศาสตร์อธิบายได้ เช่น การใช้พลังจิตอ่านจิตใจหรือรู้ความคิดของผู้อื่น ใช้พลังจิตทำให้โลหะโค้งงอหรือเคลื่อนที่ การใช้พลังจิตรักษาคนให้หายป่วย เป็นต้น ความมุ่งหมายของผู้แต่งเรื่อง มนตรา นั้นอยู่ที่การบอกให้ผู้อ่านรู้ว่า เรื่องพลังจิตที่ดูเหนือธรรมชาตินั้น อธิบายอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ได้ แต่ผู้แต่งก็ขยายความต่อไปว่าความรู้วิทยาศาสตร์นั้น ก็เป็นความรู้หรือเรื่องราวที่พุทธศาสนาได้อธิบายหรือสอนมาแล้วทั้งสิ้น และข้อเตือนใจที่ผู้แต่งย้ำไว้ในเนื้อเรื่องหลายแห่งคือ ธรรมชาตินั้นยิ่งใหญ่กว่ามนุษย์มาก มนุษย์ไม่ควรหยิ่งทะนงที่สามารถเอาชนะกฎธรรมชาติ (บางอย่าง) ได้ด้วยความรู้วิทยาศาสตร์

ธรรมชาตินั้นยิ่งใหญ่ นั่น ผู้แต่งเรื่อง มนตรา หมายถึง พลังอำนาจที่แฝงอยู่ในธรรมชาติ เช่น พลังลมหรือवादภัย พลังฝนที่ทำให้เกิดน้ำท่วมได้ พลังจากสายฟ้าอันเป็นที่มาของอัคคีภัยได้ เป็นต้น พลังเหล่านี้อาจทำลายมนุษย์และโลกได้อย่างง่ายดาย มนุษย์จึงควรสังวรในการกระทำของตน โดยเฉพาะการละเมิดหรือทำลายธรรมชาติ ทศนะหรือแนวคิดของผู้แต่งเช่นนี้ยังคงสะท้อนโลกทัศน์แบบพุทธศาสนาอยู่เช่นเดิม ที่เน้นถึงความสงบเรียบร้อย หรือแนวทางปฏิบัติตนอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ มิใช่พยายามฝืนหรือเอาชนะธรรมชาติ การที่นักเขียนมีโลกทัศน์แบบพุทธศาสนา นี้ น่าจะเป็นสาเหตุที่ในนวนิยายไทยร่วมสมัย แม้จะมีการพยายามเชื่อมโยงผสมผสานความรู้สำคัญทั้งสามศาสตร์เข้าด้วยกัน แต่ภาวที่เห็นนักเขียนก็ยังคงยอมรับและเชิดชูพุทธศาสนาให้เด่นกว่าระบบความรู้อื่น

การเชื่อมโยงผสมผสานความรู้ในลักษณะที่กล่าวมาข้างต้น เป็นลักษณะที่สะท้อนสังคมไทยร่วมสมัยอย่างชัดเจน กล่าวคือ เป็นสังคมที่มีความก้าวหน้าทางวัตถุหรือวิทยาศาสตร์ แต่ก็มีแนวคิดแบบพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน ซึ่งมีความเชื่อแบบไสยศาสตร์ผสมผสานอยู่ด้วย ลักษณะการผสมผสานเช่นนี้กล่าวได้ว่าเป็นบุคลิกของคนไทย ที่มีลักษณะ "ประนีประนอม" หรือนิยมทางสายกลาง ไม่เลือกไปทางใดทางหนึ่งอย่างเด็ดขาด แต่จะเลือกส่วนดีจากหลากหลาย

ทางมาดัดแปลงเป็นแนวทางของตน ซึ่งก็นับเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของคนไทย เรียกได้ว่ามีลักษณะเป็นตัวของตัวเอง ไม่นิยมเดินตามต้นแบบเสียทั้งหมด ความหลากหลายผสมผสานนี้ได้ปรากฏอยู่ในองค์ประกอบหรือคุณลักษณะต่าง ๆ ของสังคมไทยด้วย เช่น เชื้อชาติ ภาษา (ถิ่น) วัฒนธรรม และแนวคิดความเชื่อ

๕.๑.๒ ความรู้หลายระบบ

ความรู้ผสมผสานอีกลักษณะหนึ่ง ที่นักเขียนไทยร่วมสมัยหลายคนได้สะท้อนไว้ตรงกัน คือการเสนอให้ยอมรับความรู้ระบบอื่นอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งแนวคิดนี้ก็เป็นที่ทำนองเดียวกับที่ ฟายเออราเบนด์เรียกเรื่อง การกล่าวถึงความรู้ระบบอื่นในนวนิยายที่ศึกษา มักเป็นการเรียกร่องจากฝ่ายไสยศาสตร์ ที่ถูก “ตำหนิ” จากฝ่ายวิทยาศาสตร์ว่าเป็นเรื่องพญาคู ไร้เหตุผล ไม่ควรมีอยู่ในสังคมอีกต่อไป นักเขียนที่นิยมเขียนเรื่องแนวเหนือธรรมชาติ เช่น จินตวีร์ วิวัธน์ มักเสนอความคิดยืนยันการมีอยู่ของไสยศาสตร์ โดยเน้นย้ำว่าเป็นความรู้ที่ไม่ได้ด้อยกว่าวิทยาศาสตร์ ดังปรากฏในเรื่อง *อมฤตาลัย* (๒๕๓๕) หรือชี้ว่าเป็นศรัทธาความเชื่อที่ไม่ควรมองข้าม ดังในเรื่อง *ใต้เงาปิรามิด* (๒๕๓๘) จุดยืนของจินตวีร์คือ ไสยศาสตร์เป็นความรู้ที่เก่าแก่และมีมาช้านานของคนตะวันออก ซึ่งไม่ได้ด้อยไปกว่าความรู้วิทยาศาสตร์ของคนตะวันตก ในนวนิยายทั้งสองเรื่องจินตวีร์ได้เสนอจาก การเปรียบเทียบได้แย้งกันระหว่างความรู้วิทยาศาสตร์กับไสยศาสตร์ ซึ่งแม้ที่สุดของเรื่องฝ่ายไสยศาสตร์ซึ่งมักเป็นตัวร้ายจะพ่ายแพ้ไป แต่อย่างน้อยผู้แต่งก็ได้นำเสนอว่า ไสยศาสตร์เป็นความรู้หนึ่งที่เคยมีมา วัฒนธรรมความรู้ที่เห็นได้จากแนวเรื่องของจินตวีร์ดังกล่าว จึงเป็นลักษณะของการแข่งขันกันระหว่างระบบความรู้ใหม่กับเก่า ที่ความรู้ใหม่พยายามขับไล่ระบบความรู้เก่าให้หมดไป การนำเสนอของนักเขียนยังอยู่เพียงยืนยันการมีอยู่ของความรู้ระบบอื่น

นักเขียนรุ่นหลังจากจินตวีร์ เช่น จุฑารัตน์ ผู้แต่งเรื่อง *สุดขอบจักรวาล* (๒๕๔๕) ได้เสนอความคิดที่ก้าวหน้าจากจินตวีร์อีกชั้น โดยเสนอตัวอย่างโลก (ต่างดาว) ที่ความรู้ทั้งระบบวิทยาศาสตร์ และไสยศาสตร์แสดงบทบาทร่วมกันอยู่อย่างเสรี ไม่มีการกีดกันหรือประณามความรู้อื่น ทศนะที่จุฑารัตน์เสนอนี้ดูจะเป็นการสะท้อนภาพสังคมไทยในความเป็นจริง ที่ไสยศาสตร์มีบทบาทอยู่ควบคู่ไปกับความรู้วิทยาศาสตร์ เรื่อง *สุดขอบจักรวาล* นี้ ได้แสดงความหมายที่ชัดเจนของ “ความรู้” ว่า เป็นวิธีการอธิบายความสิ่งต่าง ๆ หรือธรรมชาติรอบตัวมนุษย์ โดยจุฑารัตน์เลือกใช้วิธีการอธิบายด้วยระบบวิทยาศาสตร์เป็นส่วนใหญ่ และเน้นอธิบาย

เหตุการณ์ที่ดูเหนือธรรมชาติ เช่นเรื่อง วิญญาณ หรือผี การรู้เหตุการณ์ที่เกิดผ่านไปแล้ว หรือ ระลึกชาติ เป็นต้น การกล่าวถึงความรู้ระบบอื่นของจุฬารัตน์ เริ่มแสดงให้เห็นลักษณะการ ยอมรับหรือประนีประนอมระหว่างความรู้ใหม่แบบวิทยาศาสตร์ กับความรู้เก่าแบบไสยศาสตร์ มากขึ้นกว่าในยุคของนวนิยายของจินตวิร์

นวนิยายยุคใกล้เคียงกับเรื่อง *สุดขอบจักรวาล* ที่เสนอภาพความรู้หลายระบบอย่าง ชัดเจนคือเรื่อง *เดอะไวท์โรด* (ดร.ปิอบ, ๒๕๔๖) ซึ่งเป็นเรื่องแนวจินตนาการวิทยาศาสตร์ ดร.ปิอบ เสนอจินตนาการโลกหลายมิติ และให้แต่ละมิติมีระบบความรู้ที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน กล่าวคือ โลกมิติหนึ่งใช้ความรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างเต็มที่ ส่วนอีกมิติใช้เวทย์มนตร์หรือ ไสยศาสตร์บันดาลให้เกิดทุกสิ่งได้ แม่นวนิยายเรื่องนี้จะเป็นเรื่องจินตนาการเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็ ได้สะท้อนแนวคิดของสังคมนร่วมสมัย ที่มีทัศนคติต่อวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีว่าไม่แตกต่างจาก เวทย์มนตร์ ที่สามารถเสกสิ่งต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นได้ตามต้องการของมนุษย์ วัฒนธรรมความรู้ที่เห็น ได้จากนวนิยายเรื่องนี้จึงเป็นลักษณะ การมุ่งที่ผลของความรู้เป็นสำคัญมากกว่าระบบคิดหรือ วิธีการต้นเหตุ

แม่นวนิยายของนักเขียนทั้งสามจะมีระยะเวลาห่างกันเพียงประมาณ ๑ ทศวรรษ แต่ก็ ได้ สะท้อนให้เห็นความคลี่คลายของแนวคิดต่อความรู้หลายระบบ ที่เริ่มจากการเผชิญหน้ากันของ ความรู้ต่างระบบกัน เปลี่ยนเป็นการอยู่ร่วมกันและแสดงบทบาทได้อย่างเสรี จนถึงขั้นวิธีการ (วิทยาศาสตร์หรือไสยศาสตร์ก็ได้) ไม่สำคัญเท่ากับผลที่ต้องการ ข้อที่น่าสังเกตคือการ เปลี่ยนแปลงไปของแนวคิดนี้ ยังคงสะท้อนลักษณะการนิยมความรู้แบบผสมผสาน และบุคลิก ประนีประนอมของคนไทยอยู่โดยตลอด

๕.๒ บริบทกำหนดความรู้

บริบทหรือสิ่งแวดล้อมนับเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดหรือสร้างความรู้ นักเขียนไทย ร่วมสมัยได้ชี้ถึงความสำคัญประเด็นนี้ โดยเสนอนวนิยายที่มีเนื้อเรื่องสะท้อนถึงฉากหรือพื้นที่ของ ความรู้ที่แตกต่างกันระหว่างไสยศาสตร์ กับวิทยาศาสตร์ บริบทของความรู้แต่ละแบบมักสะท้อน ลักษณะของศาสตร์นั้นอยู่ด้วย ทำให้น่าพิจารณาต่อไปว่า ความรู้แต่ละแบบจะเข้าหรือใช้ได้กับ ทุกบริบทหรือไม่ ความรู้เช่นวิทยาศาสตร์ ซึ่งเกิดจากบริบทสังคมที่ต่างจากของไทย จะดำรง อยู่ได้ในสังคมไทยได้อย่างไร การดำรงอยู่นั้นจะมีผลเปลี่ยนแปลงบริบทหรือไม่อย่างไร

รายละเอียดในหัวข้อนี้จะกล่าวถึง วัฒนธรรมความรู้ของสังคมไทยในลักษณะที่บริบทกำหนด ความรู้ในสองลักษณะคือ ความรู้ที่เหมาะสม กับ จิตใจสำคัญกว่าความจริง ความโดยละเอียด เป็นดังนี้

๕.๒.๑ ความรู้ที่เหมาะสม

การปะทะหรือแข่งขันกันระหว่างความรู้วิทยาศาสตร์และไสยศาสตร์ เป็นลักษณะที่พบมากในนวนิยายที่ศึกษา และแม้วิทยาศาสตร์จะได้รับการยอมรับว่าเหมาะสมกับยุคปัจจุบัน แต่นักเขียนหลายคนก็ได้ชี้จุดอ่อนว่าวิทยาศาสตร์ขาดมิติด้านจิตใจ จากนวนิยายที่ศึกษามีจำนวนถึง ๑๔ เรื่องที่ผู้แต่งแสดงทัศนคติสนับสนุนความรู้ไสยศาสตร์^๒ โดยแนวคิดหนึ่งของการสนับสนุนนี้ นักเขียนเสนอว่า ความรู้ที่ดีคือความรู้ที่เหมาะสมกับบริบท กล่าวคือ นักเขียนเช่น ทมยันตี ได้เสนอไว้ในเรื่อง *ทวิภพ* (๒๕๓๔) ว่า แต่ละยุคสมัยย่อมมีความรู้ที่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมหรือการดำเนินชีวิตของคนในยุคนั้น ๆ การวัดหรือประเมินว่า ความรู้ใดดีหรือไม่นั้นต้องคำนึงถึงความเหมาะสมกับบริบท ไม่สามารถใช้ทัศนคติหรือเกณฑ์ของยุคอื่นมาประเมินตัดสินได้ ทมยันตี ยังเปรียบเทียบความรู้ในยุคอดีตของสังคมไทย ที่มีลักษณะเป็นศรัทธาความเชื่อในเรื่องเหนือธรรมชาติอยู่มาก กับความรู้วิทยาศาสตร์ในยุคปัจจุบัน (ของนวนิยาย) เพื่อสื่อความคิดต่อไปว่า ความรู้ที่ก้าวหน้าอาจไม่ใช่ความรู้ที่ดีเสมอไป และความรู้ที่เรียบง่ายอาจเป็นความรู้ที่ดีหากเหมาะสมกับบริบทที่ใช้ความรู้นั้น

เนื้อเรื่องของ *ทวิภพ* ผู้แต่งได้เปรียบเทียบให้เห็นชัดเจนระหว่างยุคอดีต ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประมาณปี พ.ศ.๒๔๓๖ กับยุคปัจจุบันของเรื่องปี พ.ศ.๒๕๒๙ ผู้แต่งได้สื่อความรู้สึกชื่นชมยุคอดีต ที่วิถีชีวิตของผู้คนเรียบง่ายด้วยความรู้และเทคโนโลยีแบบพื้นบ้าน ที่ดัดแปลงและต้องอาศัยธรรมชาติอยู่มาก ส่วนด้านจิตใจก็ยังมีศรัทธาความเชื่อในศาสนาและอำนาจเหนือธรรมชาติที่ถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่อย่างมั่นคง การเลือกยุคอดีตของเรื่องเป็นช่วงดังกล่าวซึ่งเป็นยุครุ่งเรืองของไทยนั้น นักเขียนคงต้องการชี้ให้เห็นจุดเริ่มต้นของความเปลี่ยนแปลงมาสู่ยุคปัจจุบัน ที่สังคมไทยหันมาพึ่งพาเทคโนโลยีแบบวิทยาศาสตร์มากขึ้น ซึ่งก็ทำให้วิถีชีวิตของคนเปลี่ยนแปลงไป มีความสะดวกรวดเร็วขึ้นแต่

^๒ ส่วนใหญ่เป็นการยืนยันการมีอยู่ของเรื่องเหนือธรรมชาติ หรือประโยชน์ของความรู้ไสยศาสตร์ ได้แก่นวนิยายเรื่อง *ร่างอมฤตาลัย*, *มนตรา*, *มายา*, *ไสยดำ*, *อุบัติจากดวงดาว*, *คนเหนือดวง*, *ทวิภพ*, *ใต้เงาปิรามิด*, *เจ้ากรรมนายเวร*, *หุ่นหลวง*, *เกาะมหัศจรรย์*, *เทวलयสุร* และ *เดอะไวท์โรด*

นักเขียนที่ว่าขาดคุณค่าทางจิตใจที่สำคัญไป เรื่อง *ทวิภพ* นั้นนอกจากผู้แต่งจะสะท้อนให้เห็นว่าบริบทนั้นสัมพันธ์โดยตรงหรือมีส่วนกำหนดความรู้ในแต่ละยุคสมัยแล้ว ในทางกลับกันความรู้ก็ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของบริบทด้วย กล่าวให้ชัดเจนขึ้นความสัมพันธ์ระหว่างบริบทกับความรู้นี้เป็นลักษณะปฏิสัมพันธ์ คือส่งผลต่อกันและกันเป็นความเปลี่ยนแปลงที่สอดคล้องสัมพันธ์กันไป

ทมยันตี ได้ชี้ถึงยุคปัจจุบันของเรื่อง *ทวิภพ* ที่ความรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบวิถีชีวิตไทยดั้งเดิมไปด้วยความรู้สึกเสียดาย ประเด็นที่เห็นจากการเปรียบเทียบความแตกต่างของสองยุคในนวนิยายเรื่องนี้ ทำให้เห็นว่าการเปิดรับวิทยาการความรู้จากต่างชาติหรือระบบโลกาภิวัตน์ที่คืบคลานกันในปัจจุบัน เป็นต้นเหตุสำคัญของการเปลี่ยนแปลงระบบความรู้ และตามมาด้วยการเปลี่ยนแปลงของบริบทหรือสังคม ข้อที่น่าพิจารณาคือ ปัจจัยที่มีส่วนในการกำหนดหรือจัดแต่งให้ทั้งสองส่วน (ความรู้กับบริบท) เข้ากันได้ หรือมีความเหมาะสมนั้นคืออะไร ในสมัยรัชกาลที่ ๕ สังคมไทยนับได้ว่ามีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมของตน และการเปิดรับวัฒนธรรมในยุคแรกนั้น ยังมีความระมัดระวังเลือกรับวิทยาการหรือวัฒนธรรมบางอย่างและนำมาดัดแปลงผสมผสานเข้ากับของไทยเอง ดังที่เห็นเป็นรูปธรรมที่สุดคือการแต่งกาย แต่ต่อมากการเปิดรับความรู้รวมถึงสิ่งต่าง ๆ จากต่างชาติเป็นไปอย่างเสรีและมากมาย ทำให้ลักษณะความเป็นไทยทั้งรูปแบบชีวิต วัฒนธรรม รวมถึงความรู้ความเชื่อดั้งเดิม เจือจางลงและเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งนักเขียนเช่น ทมยันตี รู้สึกเสียดายและได้สะท้อนความทรงจำเกี่ยวกับอดีตที่น่าชื่นชมไว้ในนวนิยายของตน

ปัจจัยสำคัญที่น่าจะมีผลโดยตรงต่อการยอมรับความรู้ใหม่ อันส่งผลต่อไปถึงการเปลี่ยนแปลงของบริบทสังคมนั้น น่าจะเป็นโลกทัศน์หรือทัศนคติต่อชีวิต โลก และสิ่งต่าง ๆ ของมนุษย์ ตัวอย่างจากเรื่อง *ทวิภพ* ผู้แต่งให้ตัวละครเอกหญิงชื่นชมบุคลิกลักษณะนุ่มนวล เข้มข้น แต่มั่นคงของหลวงเทพวรากร (พระเอก) หรือ คุณหญิงแสร (แม่พระเอก) ที่แม้จะเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น ทำเวสสุวรรณ ตะปูยันต์กันผี หรือการปัดรังควาน แต่ก็ป็นศรัทธาที่มุ่งอยู่ในความดี ความสงบสุขเรียบร้อย ตามแนวคำสอนของพุทธศาสนา ผู้แต่งกล่าวไว้ชัดเจนว่าแม้สังคมในอดีตจะเต็มไปด้วยข้อกำหนด ขนบประเพณีที่เคร่งครัดมากมาย แต่ก็ป็นวิถีชีวิตที่สุขสงบ ไม่เร่งรีบหรือต้องแข่งขันอยู่โดยตลอดเช่นยุคปัจจุบัน โลกทัศน์แบบพุทธศาสนาเช่นนี้จะป็นหัวใจสำคัญ ที่กำหนดแนวคิดในการดำเนินชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ การนิยมความสงบเรียบร้อย ไม่ชอบการแข่งขันหรือความวุ่นวายเร่งรีบ ดูจะเป็นบุคลิกประจำตัวของคนไทย เมื่อพิจารณาถึงจุดนี้ก็อาจได้ข้อสรุปว่าแนวคิดตามหลักพุทธศาสนา ซึ่งเป็นโลกทัศน์ของคนไทยส่วน

ใหญ่ เป็นจุดตั้งต้นกำหนดวิถีชีวิตที่เน้นความสุขเรียบง่าย ซึ่งสัมพันธ์ไปถึงการคิดสร้างความรู้เพื่อช่วยในการดำเนินชีวิตและสร้างสรรค์สังคมที่อยู่ร่วมกันต่อมา อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องกันมานับจากโลกทัศน์จนถึงสภาพสังคมหรือบริบทนี้ ดูจะมีใช้ความสัมพันธ์ทางเดียว หากแต่เป็นวงจรที่ส่งผลต่อกันเป็นวัฏจักร กล่าวคือ ความรู้หรือเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น ได้เปลี่ยนแปลงสภาพสังคมไป และส่งผลต่อให้โลกทัศน์เปลี่ยนไปด้วย ดังที่ปัจจุบันจะเห็นได้ว่าคนไทยมีทัศนะหรือศรัทธาความเชื่อในพุทธศาสนาเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งทัศนะที่เปลี่ยนไปนี้ย่อมมีผลต่อวิถีการดำเนินชีวิต การคิดสร้างความรู้ และบริบทสังคมตามกันไปเป็นลูกโซ่ด้วย

ตัวอย่างนวนิยายอีกเรื่องที่แสดงให้เห็นว่า ความรู้สัมพันธ์กับบริบทอย่างชัดเจนคือเรื่อง *เทวาลัยอสูร* (เกษรา บรรณ, ๒๕๔๖) ผู้แต่งได้กำหนดให้เนื้อเรื่องเป็นเหตุการณ์ใน ๒ ยุคสมัย คือ อดีตและปัจจุบัน โดยในอดีตเป็นยุคของความรู้ไสยศาสตร์ ซึ่งผู้แต่งจัดให้เป็นความรู้ของชนชั้นปกครอง และเขตที่อยู่หรือวังของคนเหล่านั้นเป็นเขตศักดิ์สิทธิ์ที่มี "มนต์มายาเข้มขลัง" ทำให้พื้นที่นั้นมีกฎเกณฑ์ข้อห้ามที่ทุกคนต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด หากมีการละเมิดจะทำให้เมืองต้องคำสาปพินาศไป เนื้อเรื่องของนวนิยายดำเนินไปว่านครในยุคอดีตนั้น ที่สุดได้พินาศไปเพราะการต่อสู้แย่งชิงอำนาจกันในเขตศักดิ์สิทธิ์นั่นเอง แต่วิญญูณของผู้ปกครองบางคนก็ยังคงอยู่และกลับมาแสดงบทบาทอีกในยุคปัจจุบัน ที่มีความรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ผู้แต่งได้ให้ตัวละครสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพปัจจุบันได้ คือใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ ได้โดยไม่ต้องเรียนรู้ เช่น เครื่องเล่นวีดีโอ โทรศัพท์ หรือขับรถ ซึ่งจุดนี้หากไม่ใช่การขาดความระมัดระวังเรื่องความสมจริงของเนื้อเรื่องแล้ว ก็คงเป็นผู้แต่งต้องการสะท้อนให้เห็นว่า ความรู้นั้นสัมพันธ์กับบริบทหรือยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป และส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของคนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

สำหรับสังคมไทยปัจจุบันแม้แนวทางการสร้างสรรค์ หรือยอมรับความรู้จะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม แต่ทั้งนี้ยังคงเน้นถึงความสอดคล้องเหมาะสมกับบริบทของสังคมอยู่ ซึ่งความเหมาะสมนี้มีได้มุ่งเน้นที่ความก้าวหน้า ความถูกต้องตรงตามข้อเท็จจริง หรือปัจจัยด้านวัตถุเป็นสำคัญ หากแต่เป็นความเหมาะสมตามค่านิยมด้านจิตใจ ซึ่งคนไทยเห็นว่ามีมีความสำคัญว่า ข้อเท็จจริง หรือความเจริญใด ๆ ทางวัตถุ ดังจะได้อภิปรายในหัวข้อต่อไป

๕.๒.๒ จิตใจสำคัญกว่าความจริง

นวนิยายไทยที่ศึกษาหลายเรื่องได้ชี้ถึงจุดอ่อนของความรู้วิทยาศาสตร์ ที่ไม่ให้ ความสำคัญแก่ด้านจิตใจ การที่นักเขียนกล่าวถึงจุดนี้ก็เพื่อต้องการชี้ว่าไสยศาสตร์นั้นให้ ความสำคัญในส่วนนี้ ลักษณะนี้สะท้อนว่านักเขียนเห็นว่าเรื่องจิตใจนั้นมีความสำคัญ นวนิยาย ที่เสนอความคิดนี้ไว้อย่างชัดเจนคือเรื่อง *อุบัติจากดวงดาว* (นันทนา วีระชน, ๒๕๓๐) ซึ่งผู้แต่ง เสนอเนื้อเรื่องการปะทะกันระหว่างความรู้วิทยาศาสตร์ ที่แทนโดยมนุษย์ต่างดาวจากดาวพินัส กับความเชื่อในไสยศาสตร์ ที่แทนโดยตัวละครแม่เฒ่าในชนบทแห่งหนึ่ง ผู้แต่งแสดงให้เห็น สภาพความแตกต่างทางวิทยาการความรู้และความคิดของสองฝ่าย โดยฝ่ายวิทยาศาสตร์มี เทคโนโลยีที่ก้าวหน้าหลายอย่าง เช่น คอมพิวเตอร์ซึ่งเป็นศูนย์รวมข้อมูลต่าง ๆ อาหารที่เป็น เพียงแคปซูล หรือยานอวกาศที่สามารถเดินทางระหว่างดวงดาวได้ ส่วนฝ่ายไสยศาสตร์เป็นภาพ ของคนชนบทที่มีการศึกษาน้อย มีอาชีพทำนา ที่อยู่และสิ่งแวดล้อมเป็นทุ่งนาป่าเขา มีความเชื่อ ในเรื่องผีหรือวิญญาณและอำนาจไสยศาสตร์

จุดสำคัญที่ผู้แต่งเน้นย้ำคือ ความคิดของฝ่ายวิทยาศาสตร์ที่เห็นว่าเรื่องของจิตใจ อารมณ์ความรู้สึกเป็นความเจ็บป่วย ซึ่งความรู้วิทยาศาสตร์เอาชนะได้ด้วยการผ่าตัดทิ้ง การ เสนอความคิดเช่นนี้ในบริบทสังคมไทยชนบท ที่ยังมีวัฒนธรรมการช่วยเหลือเพื่อต่อกันอยู่ มาก นับว่าเป็นการจงใจของผู้แต่งที่จะชี้ความ “แปลก” ของแนวคิดแบบวิทยาศาสตร์ที่ละเลย คุณค่าของด้านจิตใจไป ซึ่งก็เท่ากับว่าผู้แต่งได้ย้ำว่าจิตใจเป็นเรื่องที่สำคัญมาก ไม่ควรมองข้าม ผู้แต่งได้ให้ตัวละครเอกของเรื่องพูดตัดสินอย่างชัดเจนว่า ไม่นิยมชมชอบวิทยาการของมนุษย์ต่าง ดาว และกลับเห็นว่าเครื่องมือหรือความรู้เหล่านั้นเปรียบเสมือนสัตว์ร้ายที่จะย้อนมาทำลาย มนุษย์ได้ เขาพอใจสภาพล้าหลังของโลกของตนที่ยังคงมีความรัก ความห่วงใย เชื้ออาหารต่อกัน ของคนในสังคมมากกว่า

การที่นักเขียนเน้นย้ำถึงความสำคัญด้านจิตใจนี้ สะท้อนถึงลักษณะของคนและ สังคมไทยว่าเป็นฝ่าย “จิตนิยม” ที่คิดว่าโลกแห่งวัตถุนั้นมีความสำคัญน้อยกว่าโลกนามธรรมที่ ฝ่ายจิตนิยมคิดว่ายั่งยืน มีค่าน่าชื่นชมกว่า และศักดิ์ศรีของมนุษย์อยู่ที่จิตใจมิใช่วัตถุ แนวคิดแบบ จิตนิยมเชื่อว่าปัญหาของคนและของสังคมอยู่ที่จิตใจคน ถ้าจิตใจของคนได้รับการขัดเกลาดีแล้ว ทุกสิ่งก็จะสงบเรียบร้อย (วิทย์ วิศทเวทย์, ๒๕๓๖: ๑๗๗) นวนิยายเรื่อง *อุบัติจากดวงดาว* ได้ สะท้อนแนวคิดจิตนิยมไว้อย่างชัดเจน ผู้แต่งให้ตัวละครเอกมีความคิดสรุปสุดท้าย เลือกคุณค่า

ด้านจิตใจแทนที่จะชื่นชมความเจริญด้านวัตถุอย่างมนุษย์ต่างดาว เขายังคาดการณ์ต่อไปว่าในอนาคต โลกจะเกิดปัญหาการชนฆ่าทำลายระหว่างเผ่าพันธุ์กัน เพราะการละเลยมองข้ามความสำคัญด้านจิตใจนี้ไป ซึ่งผู้แต่งก็ให้ตัวละครมนุษย์ต่างดาวช่วยรับรองว่าภาวการณ์เช่นนั้นจะเกิดขึ้นแน่

นวนิยายเรื่อง *อุบัติจากดวงดาว* นอกจากจะสะท้อนให้เห็นว่าคนไทยมีแนวคิดแบบจิตนิยมแล้ว ข้อที่น่าพิจารณาต่อไปคือ แนวคิดนี้ทำให้วัฒนธรรมความรู้ของสังคมไทยเป็นอย่างไร จากเนื้อเรื่องตัวละครเอกซึ่งก็คือทัศนะของผู้แต่ง ปฏิเสธความรู้วิทยาศาสตร์ เพราะไม่ต้องการเสี่ยงกับภัยที่ความรู้นี้จะนำมาด้วย แต่ยอมรับความรู้ไสยศาสตร์ซึ่งแม้จะดูล้าหลัง แต่ก็ใช่วิธีการที่ไม่อันตราย ทั้งยังตอบสนองจิตใจความรู้สึกของผู้เชื่อถือ ช่วยให้เกิดความมั่นใจคลายความหวาดกลัวลงได้ แนวคิดที่นักเขียนเสนอเช่นนี้จึงอาจสรุปได้ว่า วัฒนธรรมความรู้ของสังคมไทย มุ่งให้ความสำคัญแก่ด้านจิตใจและความสงบเรียบร้อย ไม่เน้นความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุที่อาจต้องเสี่ยงกับความวุ่นวายหรือปัญหาตามมาภายหลัง

การชี้ถึงการละเลยหรือมองข้ามความสำคัญของด้านจิตใจของความรู้วิทยาศาสตร์นี้ มีปรากฏในนวนิยายที่ศึกษาอีกหลายเรื่อง เช่น *โครงทิพย์ร่างทอง* (วิรวัดณ์ กนกนุเคราะห์, ๒๕๓๗) *ทวิภพ* (ทมยันตี, ๒๕๓๔) เป็นต้น นักเขียนบางคน (นงวี รังสิวารักษ์, *เกาะมหัศจรรย์*, ๒๕๔๕) กล่าวแบ่งอย่างชัดเจนว่าวิทยาศาสตร์เป็นความรู้ทางกายภาพ และอ้างเอาพุทธศาสนาเป็นความรู้วิทยาศาสตร์ทางจิต โดยยอมรับว่าวิทยาศาสตร์ทางจิต (พุทธศาสนา) นั้น ก้าวหน้ากว่าวิทยาศาสตร์ทางกายภาพ นวนิยายที่สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมความรู้ของสังคมไทย ที่ให้ความสำคัญแก่จิตใจความรู้สึกมากกว่าด้านวัตถุหรือความรู้ความจริง ที่น่ากล่าวถึงอีกเรื่องคือ *กาเหว่าที่บางเพลง* (ศีกฤทธิ์ ปราโมช, ๒๕๓๒) ประเด็นที่ผู้แต่งสะท้อนไว้อย่างน่าคิดพิจารณาคือ การต้องการเหมือนคนส่วนใหญ่ที่แม้จะดูผิดก็ตาม มากกว่าเป็นฝ่ายถูกแต่เป็นคนจำนวนน้อย ผู้แต่งเสนอเนื้อเรื่องของนวนิยายว่า ผู้หญิงชาวบ้านบางเพลงเกือบทั้งหมดเกิดตั้งท้องขึ้นพร้อมกันอย่างประหลาด จะมีเพียงบางคนที่ไม่ท้องเพราะวันที่เกิดเหตุการณ์ผิดปกตินั้นไม่ได้อยู่ที่หมู่บ้าน ผู้หญิงที่ไม่ได้ตั้งท้องนี้จึงเป็นคนส่วนน้อย เมื่อเวลาผ่านไปบรรดาชาวบ้านเคยชินกับปัญหาการตั้งท้องอย่างไม่รู้สาเหตุนี้แล้ว ผู้หญิงส่วนน้อยจึงรู้สึกไม่มั่นใจในการไม่เหมือนคนอื่นส่วนใหญ่ของตน จนต้องแกล้งลงให้คนทั่วไปคิดว่าตนก็ท้องด้วยเช่นกัน

ประเด็นนี้ผู้แต่งคงใคร่ชี้ให้เห็นลักษณะของคนไทยที่ชอบเป็นเหมือนคนส่วนใหญ่ หรือเป็นฝ่ายข้างมาก โดยไม่สนใจต่อข้อเท็จจริงหรือความถูกต้อง เพราะคิดว่าคนหมู่มากหรือเสียงส่วนใหญ่ดูจะเป็นความถูกต้องอยู่ในตัว ลักษณะนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (๒๕๔๑: ๔๑) วิเคราะห์ว่าเป็นลักษณะการคั่นชินกับความจริงที่ถูกสั่งของคนไทย ซึ่งหมายความว่า การคั่นชินกับสิ่งที่ “ควรจะเป็น” เป็น เช่น ธรรมเนียม มารยาท หน้าจาก หรือความเห็นของคนอื่น มากกว่าข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่จริง ลักษณะเช่นนี้อาจสรุปได้ว่าวัฒนธรรมความรู้ของคนไทยนั้น ให้ความสำคัญแก่ข้อเท็จจริง น้อยกว่าความ “เหมาะสม” ที่เข้ากับบริบทคนส่วนใหญ่ และรวมถึงจิตใจความรู้สึกเมื่อพิจารณาต่อไปอาจเห็นได้ว่าลักษณะวัฒนธรรมเช่นนี้ ไม่ส่งเสริมให้เกิดความแตกต่างหรือแปลกใหม่ ทั้งในแง่การสร้างสรรค์ให้มีขึ้นและการยอมรับ ซึ่งน่าจะเป็นอุปสรรคต่อการคิดสร้างความรู้ใหม่ ๆ เพราะสิ่งใหม่มักมีความแตกต่างจากสิ่งเดิมอยู่เสมอ จึงอาจถูกปฏิเสธไม่เป็นที่ยอมรับ หรือไม่เกิดการริเริ่มคิดหรือเสนอสิ่งใหม่เลยตั้งแต่ต้น นอกจากนี้ลักษณะการให้ความสำคัญแก่จิตใจนั้น ก็หาเกณฑ์วัดที่แน่นอนให้ชัดเจนได้ยาก ทำให้การสร้างสรรค์คิดเสนอความรู้ใหม่ “ถูกใจ” หรือเป็นที่ยอมรับได้ยากอีกเช่นกัน ข้อสรุปของวัฒนธรรมความรู้ของสังคมไทยในลักษณะการนิยมความรู้ที่สอดคล้องสัมพันธ์กับบริบท หรือคนส่วนใหญ่ กับการคำนึงถึงเรื่องจิตใจมากกว่าข้อเท็จจริงนี้ ดูจะเป็นลักษณะที่ยากหรือข้อขัดข้องต่อการสร้างสรรคความรู้ใหม่ ๆ ของสังคมไทย

๕.๓ นิยมฝรั่ง รักความสบาย

วัฒนธรรมความรู้ลักษณะต่อมาที่พบมากในนวนิยายไทยร่วมสมัยที่ศึกษาคือ การยอมรับหรือยกย่อง “ฝรั่ง” ซึ่งหมายถึงคนชาติตะวันตก บทบาทของตัวละครฝรั่งในนวนิยายที่ศึกษา มักเป็นนักวิทยาศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญ หรือผู้มีความรู้สูง (ด็อกเตอร์) นักเขียนมักใช้ตัวละครฝรั่งซึ่งเป็นผู้ชายเสมอ แทนความรู้วิทยาศาสตร์ที่มีภาพของ “ความเป็นอื่น” เป็นเรื่องซับซ้อนเข้าใจยาก เป็นเรื่องจากต่างแดน แต่กระนั้นก็เป็นที่ยกย่องน่านิยม นอกจากตัวละครแล้วนวนิยายบางเรื่องได้เสนอถึงแนวคิด หรือระบบการศึกษาแบบฝรั่งด้วย ซึ่งนักเขียนได้แสดงทัศนคติชื่นชมทำนองเดียวกับตัวละคร สถานะของฝรั่งหรือคนตะวันตกที่เป็นที่ยอมรับในสังคมไทยนั้น น่าจะสืบเนื่องมาจากประวัติศาสตร์ที่ประเทศไทยไม่เคยตกเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตก คนไทยจึงไม่มีความรู้สึกเกลียดชังชาวตะวันตก และประกอบกับในยุคของการพัฒนาประเทศให้ทันสมัย (modernization) ชาวตะวันตกได้เป็นกำลังสำคัญในการวางรากฐานและระบบการพัฒนาต่าง ๆ จึงยิ่งทำให้คนไทยยอมรับและยกย่องฝรั่งมากขึ้น นอกจากนี้บุคลิกลักษณะของคน

ไทยที่รักความสบาย ก็เป็นอีกเหตุผลที่เชื่อมโยงไปถึงการนิยมฝรั่ง กล่าวคือ คนไทยมักเชื่อถือความรู้ของชาวต่างชาติ ทำให้ไม่มีใครคิดสร้างสรรค์ความรู้ด้วยตนเอง เพราะเป็นเรื่องยากและไม่มั่นใจว่าจะดีกว่าของชาวตะวันตกที่คิดค้นมาก่อน ลักษณะเช่นนี้จึงนำไปพิจารณาว่าส่งผลอย่างไรต่อวัฒนธรรมความรู้ของสังคมไทย

๕.๓.๑ ฝรั่งนิยม

นวนิยายที่เสนอทัศนคติของฝรั่งอย่างชัดเจน โดยได้เปรียบเทียบกับลักษณะแบบไทยและชี้ว่าด้อยกว่า คือเรื่อง *โครงทิพย์ร่วงทอง* (วีรวัดน์ กนกนุเคราะห์, ๒๕๓๗) ผู้แต่งเสนอความคิดสำคัญในเรื่องนี้ว่า ผู้มีการศึกษาควรมีความคิดพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ตามหลักเหตุผล ซึ่งแหล่งอบรมให้เกิดลักษณะเช่นนี้คือโรงเรียน โดยผู้แต่งได้เจาะจงชมเชย “โรงเรียนฝรั่ง” ว่าสอนให้ผู้เรียนมีความรู้ความคิด ขณะเดียวกันก็เสนอตัวละครครูไทยที่นิยมไปหา “หมอดู” เพื่อตำหนิระบบการศึกษาแบบไทยว่า ไม่สอนให้ผู้เรียนมีความคิดความมั่นใจในตนเอง เพราะแม้แต่ครูก็ยังเชื่อคนอื่นมากกว่าที่จะคิดพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ด้วยตนเอง ลักษณะการนิยมฝรั่งในเรื่องนี้จึงเป็นการชื่นชมแนวคิดและการศึกษาแบบตะวันตก ที่ผู้แต่งชี้ว่าสอนให้รู้จักคิดรู้จักถาม จุดนี้เป็นข้อที่นำไปพิจารณาเพราะการรู้จักคิดหรือช่างคิดช่างถามนั้น ไม่ใช่ลักษณะที่มีการปลูกฝังมาแต่เดิมในสังคมไทย วัฒนธรรมไทยนั้นมีการกำหนดช่วงชั้นทางสังคมในแนวตั้งไว้มาก มีความเชื่อว่าคนเกิดมาไม่เท่าเทียมกันมีบุญกรรมต่างกัน (เอกวิทย์ ณ ถลาง, ๒๕๔๔: ๑๐๔) ซึ่งแนวคิดนี้ทำให้มีการแบ่งระดับคนเป็น “เด็ก” ซึ่งหมายถึงทั้งอายุ และสถานะน้อย กับ “ผู้ใหญ่” ซึ่งอาจมีอายุน้อย แต่สถานะสูงก็ได้

ความคิดเรื่องเด็กและผู้ใหญ่ในสังคมไทยทำให้มีแนวปฏิบัติที่ตามมาว่า เด็กต้องสงบเสงี่ยมเจียมตน ไม่ช่างซักช่างถาม ต้องเป็นผู้รับฟังเสมอ วัฒนธรรมการคิดและปฏิบัติเช่นนี้ย่อมต่างจากแนวคิดแบบ “โรงเรียนฝรั่ง” ที่ผู้แต่ง *โครงทิพย์ร่วงทอง* ชื่นชมว่าสอนให้เด็กรู้จักคิดรู้จักถาม การนิยมฝรั่งนั้นเมื่อมองในอีกด้านจึงเป็นการวิจารณ์วัฒนธรรมหรือแนวคิดและการปฏิบัติของสังคมไทย ที่มีลักษณะจำกัดไม่เปิดกว้างฟังความคิดเห็นอื่น หรือการตรวจสอบซักถามแบบสังคมตะวันตก ผู้แต่งยังวิจารณ์วัฒนธรรมความรู้ของสังคมไทยในอีกด้านว่า มีลักษณะที่ทำให้คนขาดความมั่นใจในความคิดเห็นของตนเอง แต่กลับนิยมเชื่อถือความคิดเห็นของผู้อื่นมากกว่า เช่น หมอดู หรือ ชาวบ้าน และหากเป็นความคิดเห็นของ “ผู้ใหญ่” ยิ่งทำให้คนคล้อยตามและเชื่อถือได้ง่าย

แนวคิดฝรั่งนิยมในนวนิยายไทยนี้จึงอาจนับได้ว่า เป็นการวิจารณ์ความไม่เปิดกว้างของ วัฒนธรรมความรู้ของสังคมไทยโดยตรง ที่มีลักษณะไม่นิยมการถกเถียง แต่มักยกอำนาจการ ตัดสินใจให้แก่ผู้นำหรือผู้รับผิดชอบ ซึ่งเมื่อมีความผิดพลาดก็กล่าวโทษว่าเป็นเพราะผู้อื่นไม่ใช่ เพราะตนเอง ลักษณะวัฒนธรรมความรู้เช่นนี้น่าพิจารณาต่อไปว่า การเกิดขึ้นของความรู้ที่นั้นคง จำกัดไปด้วย เช่นเดียวกับการตรวจสอบซักถามเกี่ยวกับความรู้ และความรู้ที่เกิดขึ้นหรือมีอยู่ใน สังคมก็คงมีจำกัด เพราะบรรยากาศหรือโอกาสการเสนอหรือคิดสร้างสรรค์ความรู้ใหม่ ๆ นั้นมี น้อย ความรู้ที่มีอยู่คงเป็นความรู้ดั้งเดิมที่ยึดถือและถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นส่วนใหญ่ ลักษณะ เช่นนี้คงเป็นปัจจัยสำคัญที่สนับสนุนให้ความรู้แบบไสยศาสตร์ดำรงอยู่ และถือปฏิบัติกันเรื่อยมา เพราะความรู้แบบไสยศาสตร์ดูจะมีลักษณะที่เข้ากับวัฒนธรรมไทยอยู่มาก กล่าวคือ เป็นความรู้ ที่มีอยู่ในหมู่ผู้รู้จำนวนน้อย การใช้หรือผลจึงขึ้นอยู่กับอำนาจการตัดสินใจของ “ผู้ใหญ่” หรือผู้อื่น เป็นสำคัญ และความรู้นี้ไม่อาจตรวจสอบซักถามถึงความถูกต้องได้ ซึ่งคนไทยหรือสังคมไทยก็ไม่ ยึดถือความถูกต้องในลักษณะที่ตรงตามความเป็นจริงเป็นสำคัญอยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องมีการ พิสูจน์ตรวจสอบแต่อย่างใด เพราะขึ้นอยู่กับจิตใจความเชื่อถือศรัทธาเป็นสำคัญ

การสนับสนุนหรือนิยมฝรั่งที่ดูจะเป็นแนววัฒนธรรมความรู้แบบใหม่ของคนไทย จึง เท่ากับเป็นการเสนอการเปลี่ยนแนวคิดของระบบความรู้ไปด้วย กล่าวคือ จากความรู้ในแบบที่ไม่ มีการตรวจสอบและจำกัดอยู่เฉพาะในหมู่ผู้รู้ส่วนน้อย เป็นการกระจายให้คนจำนวนมากขึ้นมี ส่วนรู้และซักถามเกี่ยวกับความรู้ได้ ซึ่งผลที่ตามมาคงทำให้มีการเสนอหรือสร้างสรรค์ความรู้ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตามข้อที่ต้องระมัดระวังคือ การนิยมฝรั่งนี้ต้องไม่เป็นไปในลักษณะเดิมคือ เป็นการเชื่อถือหรือยกอำนาจการคิดการตัดสินใจให้ “ฝรั่ง” แทนแบบเดิมที่ยกให้ “หมอผี” หรือผู้รู้ เพียงไม่กี่คน การนิยมฝรั่งควรเป็นการนำระบบคิดมาปรับใช้ให้เข้ากับสังคมไทย จึงจะเป็นการ รับวัฒนธรรมความรู้แบบตะวันตกที่ดีมีประสิทธิภาพ มิใช่การเปลี่ยน “ผู้นำ” ความรู้ใหม่แต่ยังคง ใช้วัฒนธรรม “การเชื่อ” แบบเดิม มิได้เปลี่ยนเป็นวัฒนธรรม “การคิด” เช่นนั้นก็จะไม่เกิด ประโยชน์แปลกใหม่แต่อย่างใด

๕.๓.๒ ความสบายมาก่อน

บุคลิกลักษณะเด่นของคนไทยประการหนึ่งคือ การชอบความสะดวกสบาย ซึ่งทั้งนี้คงสืบ เนื่องมาจากลักษณะสังคมรวมหมู่และภูมิประเทศที่อุดมสมบูรณ์ของไทย ทำให้คนไทยไม่ต้อง ต่อสู้กับภัยธรรมชาติเพื่อความอยู่รอดมากดังเช่นคนในภูมิภาคอื่นของโลก คนไทยส่วนใหญ่จึงมี

ลักษณะชอบความสนุกสนานรื่นเริง รักความสะอาดสบาย ซึ่งบุคลิกนี้มีผลสัมพันธ์กับวัฒนธรรมความรู้โดยตรง ดังจะเห็นตัวอย่างได้จากนวนิยายเรื่อง *คนเหนือดวง* (แก้วเก้า, ๒๕๓๒) ซึ่งเนื้อเรื่องหลักเป็นการนำเสนอเกี่ยวกับโหราศาสตร์ในแง่ที่เป็นความรู้ สามารถใช้ประโยชน์ได้ในลักษณะที่เป็นรูปธรรมประยุกต์เข้ากับสังคมทุนนิยมปัจจุบันได้ ผู้แต่งเสนอตัวละครหลายตัวเพื่อสะท้อนถึงความนิยมเชื่อถือ "หมอดู" ในสังคมไทย เหตุผลของการพึ่งหมอดูของคนส่วนมากก็เพื่อต้องการรู้โชคชะตาอนาคตโดยเฉพาะในทางร้ายสุขสบายขึ้น

ผู้แต่งได้แสดงตัวอย่างเศรษฐกิจที่สนใจการดูดวงและโชคชะตา เป็นเพราะต้องการใช้ข้อมูลคำทำนายไปวางแผนการลงทุน "เล่นหุ้น" เพื่อให้ตนร่ำรวยยิ่งขึ้น ในส่วนตัวละครคนจนก็อยากรู้โชคชะตาว่าดีหรือไม่ เพื่อจะได้เลี่ยงโชค "เล่นหวย" ทั้งที่มีทุนทรัพย์น้อย การร่ำรวยด้วยวิธีการที่สบายของคนทั้งสองกลุ่มนี้ ดูจะไม่แตกต่างกันทั้งในด้านวิถีคิดและการปฏิบัติ ความคิดสำคัญที่ผู้แต่งได้นำเสนอผ่านนวนิยายเรื่องนี้คือ การกระทำของคนนั้นสำคัญกว่าดวงชะตา แม้เรื่องดวงชะตาจะเป็นความรู้ที่สามารถพยากรณ์ได้ก็ตาม แต่ก็มีผลน้อยกว่าการกระทำของแต่ละบุคคล ข้อที่น่าสังเกตเกี่ยวกับความคิดที่นำเสนอนี้คือ ผู้แต่งดูจะมีแนวคิดมนุษยนิยมมั่นใจในการกระทำของมนุษย์ และลืมนับถือสังคมไทยว่ามีข้อจำกัดเรื่อง ความคิดความเชื่อเกี่ยวกับการกระทำหลายประการ ซึ่งข้อหนึ่งเป็นดังที่ เอกวิทย์ ได้วิเคราะห์ไว้เรื่อง แนวคิดการเกิดมาไม่เท่าเทียมกันของคนไทยดังกล่าวมาแล้ว แนวคิดนี้คงเป็นเหตุผลให้คนไทยจำนวนไม่น้อยสนใจอยากดูดวงชะตา หรือ "วาสนา" ของตนว่าเป็นอย่างไร มีสิทธิ์ได้สุขสบายหรือไม่ ที่น่าสังเกตต่อไปคือเมื่อรู้คำทำนายดวงชะตาแล้ว น้อยคนที่จะบากบั้นกระทำการให้ไปถึงดวงที่ดีของตน หรือฝันดวงที่ไม่ดีด้วยการกระทำให้ชีวิตดีขึ้น

โลกทัศน์แบบพุทธศาสนาที่เชื่อว่ากรรมและผลของกรรม ได้กำหนดวิถีชีวิตของมนุษย์มาแล้ว ดูจะมีน้ำหนักกว่าคำสอนที่ให้มุ่งประกอบกรรมดี เพื่อให้กรรมดีส่งผลและชะลอการให้ผลของกรรมชั่วแต่อดีต คำสอนเรื่องกรรมที่เน้นให้กระทำดีดูจะเป็นที่ยึดถือและปฏิบัติน้อย เพราะไม่สอดคล้องกับลักษณะรักความสบายของคนไทยนัก วัฒนธรรมความรู้ของคนและสังคมที่มีแนวคิดเช่นนี้ จึงคงเป็นในลักษณะยอมจำนนหรือปล่อยตามโชคชะตาแล้วแต่จะเป็นไป ซึ่งมีผลต่อมาก็คือทำให้คนนิยมพึ่งหมอดูเพื่อให้ทำนายดวงชะตา หรือสะเดาะเคราะห์แก้เคล็ดเล็กน้อยเพื่อหวังให้ดวงดีหรือมีโชคขึ้นบ้าง ไม่ใช่วัฒนธรรมที่เราให้คนคิดฝันดวงหรือสร้างสรรค์ความสำเร็จด้วยการกระทำของตนเองดังเช่นแนวคิดแบบฝรั่งตะวันตก

๕.๔ สิ่งศักดิ์สิทธิ์มีจริง

เรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในนวนิยายที่ศึกษานี้เป็นนัยยะที่หมายถึง กฎธรรมชาติ ซึ่งนักเขียนหลายคนได้แสดงทัศนะไว้ว่า เป็นกฎสูงสุด กฎแห่งความถูกต้อง ที่ไม่มีใครจะฝ่าฝืนหรือละเมิดได้ โดยนักเขียนมักเสนอในรูปของอำนาจที่มองไม่เห็น เป็นพลังเหนือธรรมชาติที่คอยรักษาสมดุล ความปกติ ถูกต้องของความเป็นไปตามธรรมชาติ เช่น การเกิดแก่เจ็บตาย การทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว หรือธรรมะชนะอธรรม เป็นต้น ทัศนะของนักเขียนไทยร่วมสมัยที่ได้ศึกษาต่างยอมรับตรงกันว่า กฎธรรมชาติ หรือ อำนาจเหนือธรรมชาติ เป็นเรื่องที่มีอยู่ และไม่ควรทำลายหรือฝ่าฝืนไม่ว่าจะด้วยความรู้วิทยาศาสตร์ หรือไสยศาสตร์ สิ่งที่ควรกระทำคือเคารพกฎเกณฑ์นี้ และปฏิบัติตามเพื่อความสงบเรียบร้อย ตามแนวโลกทัศน์แบบพุทธศาสนา

๕.๔.๑ ธรรมชาติผู้ยิ่งใหญ่

นวนิยายที่แสดงประเด็นนี้ไว้ชัดเจนคือเรื่อง *มนตรา* (แก้วแก้ว, ๒๕๓๘) เนื้อเรื่องของนวนิยาย ผู้แต่งจงใจเสนอการอธิบายเรื่องเหนือธรรมชาติด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นความรู้ที่เรียกกันว่า ปรจิตวิทยา (Parapsychology) ที่เน้นศึกษาเกี่ยวกับพลังจิต โดยผู้แต่งได้อธิบายถึงเหตุการณ์ที่คนทั่วไปคิดว่าเป็นเรื่องเหนือธรรมชาติ เช่น การรู้ความคิดผู้อื่นหรือเหตุการณ์ในสถานที่อื่น ราวกับมีตาทิพย์หรือหูทิพย์ การใช้พลังจิตทำให้วัตถุเคลื่อนที่หรือเปลี่ยนรูปได้ ราวกับมีเวทย์มนตร์ เป็นต้น ล้วนสามารถอธิบายได้ด้วยหลักการทางวิทยาศาสตร์ แต่แม้มนุษย์จะมีความรู้ความสามารถพิเศษเพียงใด ผู้แต่งก็เน้นย้ำว่าธรรมชาตินั้นยิ่งใหญ่กว่ามนุษย์มาก สาระที่ผู้แต่งมุ่งเตือนคือ มนุษย์ไม่ควรหยิ่งทะนงในความรู้หรือความสามารถของตนนัก ความรู้ที่ผู้แต่งหมายถึงคือ ความรู้วิทยาศาสตร์ และโดยเฉพาะเรื่องนิวเคลียร์ ซึ่งผู้แต่งใช้เป็นประเด็นเริ่มเรื่องว่า ในศตวรรษใหม่ที่ ๒๑ อาจเกิดสงครามนิวเคลียร์ล้างโลก ผู้แต่งจึงเสนอเนื้อเรื่องให้ตัวละครซึ่งมีสถานะเป็น “เทพ” คิดป้องกันปัญหามนุษย์สูญพันธุ์ด้วยการคัดเลือกคนที่ตนเห็นว่าตีมีความสามารถเหมาะสม รวบรวมไว้เพื่อจะช่วยให้รอดพ้นจากสงครามที่จะเกิดขึ้น แต่แนวคิดนี้ “เทพ” อื่น ๆ เห็นว่าเป็นการฝืนธรรมชาติ เป็นการแก้ปัญหาที่ผิดจุด ควรจะป้องกันไม่ให้เกิดสงครามมากกว่า

การให้แม้แต่ตัวละครสถานะพิเศษต้องเคารพไม่ฝืนกฎธรรมชาตินี้ สะท้อนแนวคิดของผู้แต่งชัดเจนว่าให้ความสำคัญต่อธรรมชาติ ซึ่งผู้แต่งเห็นว่ายิ่งใหญ่และมีอำนาจเกินกว่าสิ่งใดจะล่วงรู้หรือฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ได้ แนวคิดเช่นนี้ยังคงสะท้อนถึงวัฒนธรรมความรู้ของสังคมไทย ที่เน้นความเป็นระเบียบเรียบร้อย สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ที่มีอยู่หรือกำหนดไว้ จากเนื้อเรื่องผู้แต่งยังได้กล่าวถึงว่า ความรู้วิทยาศาสตร์ที่พยายามศึกษาเพื่อให้ล่วงรู้และเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาตินั้น มิใช่ความรู้ที่พิเศษน่าอัศจรรย์แต่อย่างใด เพราะพุทธศาสนาโดยพระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติทั้งหมดมาแล้ว และทรงประกาศเป็นคำสอนไว้มาก่อนเนิ่นนาน การเปรียบเทียบโดยยกให้พุทธศาสนาเป็นความรู้ที่เหนือกว่าวิทยาศาสตร์นี้ สะท้อนถึงการแข่งขันของระบบการอธิบายความธรรมชาติหรือสิ่งต่าง ๆ ในแบบวิทยาศาสตร์ และพุทธศาสนา ดังที่เห็นในนวนิยายส่วนใหญ่ที่ศึกษา

วัฒนธรรมความรู้ของสังคมไทยร่วมสมัย จึงดูมีการแข่งขันของแนวคิดสำคัญทั้งพุทธศาสนา วิทยาศาสตร์ และไสยศาสตร์อยู่โดยตลอด ซึ่งโดยภาพรวมแล้วนักเขียนส่วนใหญ่มีแนวคิดหรือโลกทัศน์ในแบบพุทธศาสนา แม้ว่าจะยอมรับความรู้วิทยาศาสตร์กันเป็นส่วนมาก แต่การยอมรับนี้ก็อยู่ในลักษณะความรู้จากการศึกษา มิใช่วัฒนธรรมความคิดที่เป็นแนวการดำเนินชีวิต ซึ่งนักเขียนหลายคนได้สะท้อนให้เห็นผ่านนวนิยายของตนว่า หลักคิดแบบพุทธศาสนาเป็นวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตที่อยู่ในกระแสสำนึกของคนไทย มิใช่เพียงความรู้ในทางทฤษฎีดังเช่นที่รู้หรือเข้าใจวิทยาศาสตร์

๕.๔.๒ ธรรมชาติกฎของความถูกต้อง

ประเด็นเรื่องธรรมชาติกฎของความถูกต้องนี้ โดยความคิดหลักก็ไม่แตกต่างจากหัวข้อธรรมชาติผู้ยิ่งใหญ่ที่กล่าวมาแล้ว แต่ในที่นี้ต้องการขยายความเพิ่มเติมขึ้นในแง่ที่นักเขียนวิจารณ์คัดค้านแนวคิดการพยายามเอาชนะกฎธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งในนวนิยายไทยร่วมสมัยได้สะท้อนทั้งในด้านการใช้ความรู้วิทยาศาสตร์ และไสยศาสตร์เพื่อจุดประสงค์เดียวกันนี้ ในหัวข้อการต่อกรกับกฎธรรมชาติ (๓.๒) ได้อภิปรายถึงทัศนะเรื่องธรรมชาติเป็นกฎของความถูกต้อง มนุษย์ไม่สมควรและไม่อาจเอาชนะได้มาแล้ว ในที่นี้จะได้สรุปภาพวัฒนธรรมความรู้ที่ได้จากแนวคิดนี้

นักเขียนไทยร่วมสมัยหลายคนดูจะเห็นตรงกันว่า จุดมุ่งหมายของความรู้ไม่ว่าจะเป็นวิทยาศาสตร์หรือไสยศาสตร์ต่างก็มุ่งจะเอาชนะธรรมชาติ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ของมนุษย์เป็นสำคัญ แนวคิดนี้นับว่าต่างจากพุทธศาสนาที่สอนให้เข้าใจธรรมชาติตามสภาพที่เป็นอยู่ และปฏิบัติตนให้สอดคล้องเข้ากับธรรมชาติ เบียดเบียนหรือทำลายธรรมชาติแต่น้อย ข้อที่น่าสังเกตคือ ไม่ว่าจะมนุษย์ซึ่งเป็นนักวิทยาศาสตร์หรือ หมอไสยศาสตร์ก็ตาม ต่างเห็นว่ากฎธรรมชาตินั้นท้าทายนำเอาชนะ แนวคิดแบบวิทยาศาสตร์หรือไสยศาสตร์ดูจะเชื่อมั่นในปัญญาและความสามารถของมนุษย์ ดังที่นวนิยายเรื่อง *ภวภาพ* (อาริตา, ๒๕๓๓) สะท้อนตัวอย่างในด้านไสยศาสตร์ และ *หิมพานต์นิรมิต* (สิริกาญจน์, ๒๕๔๖) ให้ตัวอย่างในด้านวิทยาศาสตร์ โดยนวนิยายทั้งสองเรื่องเห็นตรงกันว่าแม้มนุษย์จะมีความรู้ความสามารถเพียงใด ก็ไม่มีสิทธิ์ทำผิดกฎธรรมชาติ ซึ่งในเรื่องทั้งสองหมายถึงกฎของการเกิดและตาย

ความถูกต้องของกฎธรรมชาตินั้น นอกจากเป็นกฎที่ต้องดำรงอยู่ตลอดไปแล้ว ในสาระของกฎก็มีนัยยะว่าถูกต้องควรเป็นไปเช่นนั้น กล่าวจากตัวอย่างเรื่องการเกิดและตาย เรื่อง *ภวภาพ* เสนอว่าชีวิตเป็นวัฏจักรที่หมุนเวียนมีความเปลี่ยนแปลง ไม่อาจดำรงอยู่ในสถานะเดิมได้ตลอดไป การพยายามฝ่ากฎเป็นความผิดและต้องถูกลงโทษ จากเนื้อเรื่องผู้แต่งให้เกิดปรากฏการณ์ธรรมชาติ ฟ้าผ่าทำให้เกิดไฟไหม้ทำลายที่อยู่ของผู้พยายามทำตนให้เป็นอมตะด้วยความรู้ไสยศาสตร์ ขณะที่เรื่อง *หิมพานต์นิรมิต* เป็นการใช้ความรู้วิทยาศาสตร์เพื่อยืดอายุทั้งคนและสัตว์ให้ยืนยาว ตามความต้องการของนักวิทยาศาสตร์ที่แสดงบทบาทเสมือนพระเจ้า คอยควบคุมบงการความเป็นไปของโลกหิมพานต์ การกระทำเช่นนี้ โดยเฉพาะการก้าวก้าวธรรมชาติชีวิตของสัตว์อื่น ผู้แต่งไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง เพราะเป็นการทำลายกฎเกณฑ์เดิมของโลก และพยายามสร้างกฎเกณฑ์ใหม่ด้วยตัวมนุษย์เอง ซึ่งผู้แต่งชี้ว่าไม่น่าเชื่อถือ เพราะความอยากของมนุษย์นั้นไม่มีที่สิ้นสุดหรือความแน่นอน สุดท้ายผู้แต่งก็ให้นักวิทยาศาสตร์นั้นเสียชีวิตเพราะอาวุธที่สร้างจากความรู้วิทยาศาสตร์นั้น

เมื่อพิจารณาแนวคิดเรื่องกฎธรรมชาติเป็นกฎแห่งความถูกต้อง ที่มนุษย์ควรเคารพและปฏิบัติตามนี้แล้ว นอกจากนักเขียนไทยจะสะท้อนโลกทัศน์แบบพุทธศาสนา ที่มุ่งความเรียบง่ายสงบสุขของสังคมแล้ว ก็ยังเป็นการคัดค้านแนวคิดแบบวิทยาศาสตร์ และไสยศาสตร์ที่พยายามฝ่าฝืนกฎระเบียบโดยรวมของสังคม และต้องการสร้างกฎขึ้นใหม่ด้วยตนเอง ซึ่งโลกทัศน์แบบพุทธศาสนา ไม่ไว้วางใจว่ากฎเกณฑ์ที่กำหนดโดยมนุษย์เองนั้นจะมีความถูกต้องดังเช่นกฎธรรมชาติ

โดยภาพรวมของบทที่ ๕ นี้ อาจสรุปได้ว่าวัฒนธรรมความรู้ในสังคมไทยมีลักษณะที่ สอดคล้องกับโลกทัศน์แบบพุทธศาสนาและบุคลิกลักษณะของคนไทย กล่าวคือ เป็นวัฒนธรรมที่ เน้นความสงบเรียบร้อยเหมือนหมู่พวก มีลักษณะประนีประนอม เชื่อมโยงความรู้หลายระบบเข้า ด้วยกัน เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของสังคม โดยให้ความสำคัญแก่ด้านจิตใจมากกว่าความถูกต้องตรงตามข้อเท็จจริง ทั้งนี้กรอบแนวคิดใหญ่คือการเคารพกฎธรรมชาติ ที่คนไทยเชื่อว่ามีพลัง อำนาจให้คุณหรือโทษแก่มนุษย์ได้ ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์